

Є.В. КИЛЬНИЦЬКА, канд.екон.наук, доц., ХНУБА, Харків

СТРУКТУРУВАННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

В статті проаналізовано структурування процесу управління дебіторською заборгованістю підприємств.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, процес управління дебіторською заборгованістю, етап управління дебіторською заборгованістю.

Вступ. Незважаючи на позитивні зрушення в економіці протягом останніх років, у наслідок світової фінансової кризи переважна більшість вітчизняних підприємств вже знаходиться на межі банкрутства або охоплена кризовими явищами, що призводить до нестабільності ринкових відносин між суб'єктами господарювання, погіршення їхнього фінансового стану та платіжної дисципліни. До того ж, у зв'язку з трансформацією економіки України, вітчизняні підприємства виявилися неспроможними ефективно управляти дебіторською заборгованістю, яка займає вагому частку в оборотних активах, що спричиняє кризу взаємонеplateжів. Неefективне та несвоєчасне управління дебіторською заборгованістю, призводить до дефіциту коштів, як наслідок, прострочення кредиторської заборгованості, нестачі товарно-матеріальних цінностей, зростання потреби у позиковому капіталі, у зв'язку з іммобілізацією оборотного капіталу в дебіторську заборгованість, зниження реальної суми дебіторської заборгованості в силу інфляційних процесів, що, в свою чергу, негативно впливає на платоспроможність, ліквідність та ділову активність підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій в царині цієї проблематики свідчить про неоднозначність точок зору вчених щодо її розв'язання. У сучасній науковій думці зустрічаються різні підходи до управління дебіторською заборгованістю. Т.В. Момот та Г.М. Бреславська [1] пропонують розробку ефективних стандартів кредитування. І.А. Шестова [2] стверджують, що управління дебіторською заборгованістю полягає в формуванні ефективної кредитної політики. М.Д. Білик [3] вважає, що покращення управління дебіторською заборгованістю можливе за умови посилення контролю завдяки створенню на підприємстві спеціальних підрозділів. Т.П. Басюк [4] розглядає реструктуризацію як важливий етап політики управління дебіторською заборгованістю. Беручи до уваги багатогранність питання управління дебіторською заборгованістю, більшість перелічених праць оминають увагою

© С.В. Кильницька, 2013

комплексні дослідження процесу управління дебіторською заборгованістю підприємств.

Постановка задачі. Враховуючи теоретичні надбання в питанні методології управління дебіторською заборгованістю, в статті ставиться за мету проаналізувати підходи щодо структурування процесу управління дебіторською заборгованістю підприємств.

Методологія. Методичною основою, що дозволяє дослідити структурування процесу управління дебіторською заборгованістю слугують методи компаративного аналізу, синтезу, дедукції та індукції.

Результати дослідження. Проведений аналіз засвідчує, що в спеціальній економічній літературі питання управління дебіторською заборгованістю викладені, як правило, фрагментарно. У періодичних виданнях найчастіше розглядаються найбільш загальні проблеми відзеркалення та списання дебіторської заборгованості в бухгалтерському й податковому обліках і досить традиційні методи управління цим активом. Тому вважаємо за доцільне дослідити погляди відомих вчених щодо формування комплексного механізму управління дебіторською заборгованістю.

І.О. Бланк розробив політику управління дебіторською заборгованістю, що здійснюється у вісім етапів, а саме: аналіз дебіторської заборгованості в попередньому періоді; вибір типу кредитної політики підприємства по відношенню до покупців продукції; визначення можливої суми оборотного капіталу, що може бути інвестована в дебіторську заборгованість по товарному (комерційному) та споживчому кредиту; формування системи кредитних умов; формування стандартів оцінки покупців та диференціація умов кредиту, що надається; формування процедури інкасації дебіторської заборгованості; забезпечення використання на підприємстві сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості; побудова ефективних систем контролю за рухом та своєчасністю інкасації дебіторської заборгованості [5, с.196]. Даний погляд поділяють Г.А. Семенов, А.В. Бугай та О.О. Єропутова [6, с.70] та Т.І. Моргунова, П.О. Шутова [7, с.131].

Наведені етапи носять некомплексний характер, оскільки політика управління дебіторською заборгованістю повинна включати моніторинг стану дебіторської заборгованості, адже ігнорування та нехтування даним етапом робить процес управління нею нелогічним і він втрачає сенс. Сьомий етап не здається нам повним та комплексним, оскільки окрім інструментів рефінансування існує низка більш оптимальних та ефективних методів управління дебіторською заборгованістю. Також вчені залишають поза увагою питання щодо стягнення дебіторської заборгованості в судовому порядку.

І.М. Коренева, В.О. Безугла та М.М. Чирва [8, с.12; 9, с.10] наводять алгоритм управління дебіторською заборгованістю, який складається з наступних етапів: формування цілей і завдань управління дебіторською заборгованістю, відповідних фінансовій і маркетинговій політиці підприємства; виявлення доступних компанії ресурсів (фінансових, трудових і тощо); аналіз інформаційної бази, звітності та визначення ступеня відповідності програмного забезпечення поставленим цілям; вибір методів та інструментів управління дебіторською заборгованістю, що дозволяють при можливостях компанії реалізувати поставлені цілі та завдання, представлення економічного обґрунтування цього вибору; регламентація використання вибраних методів та інструментів; контроль над точністю виконання затверджених регламентів.

З представленим поглядом вчених щодо алгоритму неможливо не погодитися. Але даний алгоритм носить більш загальний характер та не надає комплексного уявлення про процес управління дебіторською заборгованістю, до того ж вчені оминають увагою питання кредитної політики, що, на наш погляд, є важливим моментом при побудові механізму управління дебіторською заборгованістю підприємства.

У дисертаційному дослідженні П.О. Євдокімова наведено наступне структурування процесу управління дебіторською заборгованістю: аналіз фінансово-економічного стану підприємства, розміру та структури дебіторської заборгованості; розробка політики управління дебіторською заборгованістю підприємства; аналіз кредитоспроможності контрагентів та прийняття рішення щодо виникнення дебіторської заборгованості; виникнення дебіторської заборгованості; облік дебіторської заборгованості та контроль за своєчасністю її погашення; здійснення заходів щодо стягнення та реструктуризації простроченої дебіторської заборгованості; формування резервів сумнівних боргів у бухгалтерському та податковому обліку й списання безнадійної дебіторської заборгованості; аналіз результатів роботи щодо управління дебіторською заборгованістю та корегування політики управління дебіторською заборгованістю підприємства [10, с.9].

Наведене структурування процесу управління дебіторською заборгованістю носить фрагментарний та непослідовний характер. Оскільки етап – розробка політики управління дебіторською заборгованістю підприємства, повинен включати усі нижче перераховані етапи. Також, слід відзначити, що крім аналізу кредитоспроможності, доцільним є проведення диференціації кредитних умов в залежності від рівня кредитоспроможності, що також не знайшли свого відображення в представленому процесі управління дебіторською заборгованістю. До того ж, вчений залишає поза увагою питання здійснення заходів щодо стягнення строкової (нормальної) дебіторської заборгованості, що, на наш погляд,

є важливим моментом при управлінні дебіторською заборгованістю, оскільки нехтування цим етапом, може призвести до переходу нормальної заборгованості до некерованого стану.

Також, у вищенаведеному структуруванні залишено поза увагою етап планування дебіторської заборгованості, а саме: встановлення загального розміру дебіторської заборгованості, визначення можливої суми оборотного капіталу, спрямованої у дебіторську заборгованість та її узгодження з нормативною (допустимою).

Г.А. Мальцева у дисертаційній роботі зазначає, що у цілому процес управління дебіторською заборгованістю базується на стратегічних рішеннях кредитної, інкасаційної та дисконтної політики [11, с.9]. Диференціація політики управління дебіторською заборгованістю є правомірною та заслуговує на увагу, але, на наш погляд, дисконтна політика повинна бути проміжним елементом кредитної політики, яка передбачає надання знижок за дострокову оплату та формування системи штрафних санкцій за несвочасну оплату.

Більш інформативною є структурно-логічна модель управління дебіторською заборгованістю Н.М. Новікової та М.О. Кріпак, яка складається з наступних етапів: аналіз дебіторської заборгованості підприємства; формування принципів кредитної та авансової політики підприємства; планування утворення дебіторської заборгованості покупців та постачальників підприємства; моделювання наслідків реалізації розроблених кредитної та авансової політики на формування прибутку підприємства; реалізація розробленої політики формування дебіторської заборгованості (кредитної та авансової); створення (поповнення, актуалізація) картотеки дебіторів; розробка внутрішніх стандартів, що регламентують процедуру інкасації дебіторської заборгованості; проведення запобіжних заходів; моніторинг стану дебіторської заборгованості та фінансового положення дебітора; аналіз простроченої дебіторської заборгованості; розробка плану заходів по інкасації дебіторської заборгованості та плану-графіку роботи з дебіторами; оцінка необхідності та можливості використання інструментів досудового погашення заборгованості; судове стягнення дебіторської заборгованості [12, с.77; 13, с.362].

Вищезазначені етапи в повній мірі розкривають та відображають процес управління дебіторською заборгованістю, але такий етап, як моніторинг стану дебіторської заборгованості повинен мати перманентний характер, а не бути лише проміжним етапом процесу управління дебіторською заборгованістю.

Висновок. Результати дослідження структурувань процесу управління дебіторською заборгованістю засвідчують, що кожне з них заслуговує на увагу, але в переважній більшості структурувань процес управління дебіторською заборгованістю розглядається як уособлена специфічна область управління підприємством, що, на думку автора, є неприпустимим, оскільки політика

управління дебіторською заборгованістю являє собою частину загальної політики управління оборотними коштами та маркетингової політики підприємства.

Теоретичні надбання щодо організації процесу управління дебіторською заборгованістю будуть покладені в основу побудови механізму управління дебіторською заборгованістю, що знайде своє відображення у наступних дослідженнях.

Список літератури: 1. *Момот Т. В.* Сучасні моделі управління дебіторською заборгованістю підприємства / Т. В. Момот, Г. М. Бреславська // Коммунальное хозяйство городов. – Серия: Экономические науки. – 2008. – Выпуск 85. – С. 207–211. 2. *Шестова И. А.* Процесс управления дебиторской задолженностью: основные показатели структурного анализа дебиторов / И. А. Шестова // Научный журнал «Менеджер» Вісник ДонДУУ. – 2004. – №2 (28). – С. 109 – 113. 3. *Білик М. Д.* Управління дебіторською заборгованістю підприємств / М. Д. Білик // Фінанси України. – 2003. – № 12. – С. 24 – 36. 4. *Басюк Т. П.* Реструктуризація дебіторської заборгованістю підприємства / Т. П. Басюк // Фінанси України. – 2004. – №12. – С. 115 – 123. 5. *Бланк И. А.* Финансовый менеджмент : Ученый курс / И. А. Бланк. – 2 – е изд., перераб. и доп. – К. : Эльга, Ника – центр, 2004. – 656 с. 6. *Семенов Г. А.* Економічний механізм формування та використання оборотного капіталу підприємств: [монографія] / Г. А. Семенов, А. В. Бугай, О. О. Єропутова. – Запоріжжя : КПУ, 2009. – 363 с. 7. *Моргунова Т. І.* Кредитна політика як інструмент управління дебіторською заборгованістю / Т. І. Моргунова, П. О. Шутова // Економічний простір. – 2009. – № 25. – С. 130 – 136. 8. *Коренева И. Н.* Управление дебиторской задолженностью на предприятиях российской федерации : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. эконом. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / И. Н. Коренева. — Санкт-Петербург, 2008. — 24 с. 9. *Безугла В. О.* Финансовый механизм оптимизации дебиторской задолженности предприятия / В. О. Безугла, М. М. Чирва // Наука й економіка. – 2009. – № 2 (14). – С. 9 – 13. 10. *Евдокимов П. О.* Управление дебиторской задолженностью (на примере предприятий химической и нефтехимической промышленности) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. эконом. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / П. О. Евдокимов. – Томск, 2007. – 22 с. 11. *Мальцева А. А.* Управление дебиторской задолженностью на промышленных предприятиях : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. эконом. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / А. А. Мальцева. – Орел, 2007. – 24 с. 12. *Новікова Н. М.* Структурно-логічна модель управління дебіторською заборгованістю підприємства / Н. М. Новікова // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – №1 (43). – С. 75 – 82. 13. *Кріпак М. О.* Побудова структурно – логічної моделі управління дебіторською заборгованістю підприємства / М. О. Кріпак // Держава та регіони. – Серія: економіка та підприємництво. – 2006. – №6. – С. 360 – 364.

Надійшла до редколегії 21.01.2013

УДК 656.073:658.153

Структурування процесу управління дебіторською заборгованістю підприємств /С.В. Кильницька// Вісник НТУ „ХПІ”. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ „ХПІ”. - 2013. - № 20 (993) - С. 141-145. Бібліогр.: 13 назв.

В статтю проаналізовано структурування процесу управління дебіторської задолженністю підприємств

Ключевые слова: дебиторская задолженность, процесс управления дебиторской задолженностью, этап управления дебиторской задолженностью.

In the article the structuration of process of account receivable management of enterprises is analyzed.

Keywords: account receivable, process of management an account receivable, stage of management an account receivable.